

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ШКОЛА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тези доповідей слухачів і викладачів
Школи педагогічної майстерності викладачів
(2018–2019 навчальний рік)

Маріуполь
2019

ББК 74.480.42
УДК 378.011.3-057.175
А43

Редакційна колегія

Голова

Косенко Ю. М., професор кафедри дошкільної освіти МДУ, кандидат педагогічних наук, керівник Школи педагогічної майстерності викладачів

Члени редколегії

Відп. за випуск **Шакула А. П.**, директор наукової бібліотеки МДУ

Коректорська правка **Назар'єва С. В.**, заст. директора наукової бібліотеки МДУ

Комп'ютерна верстка **Дейниченко О. В.**, зав. відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення наукової бібліотеки МДУ

Дизайн обкладинки **Луханіна І. А.**, зав. науково-редакційного сектора наукової бібліотеки МДУ

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 5 від 18.06.2019 р.).*

А43 Актуальні проблеми професійної діяльності викладача вищої школи : тези доповідей слухачів і викладачів Школи педагогічної майстерності викладачів (2018–2019 навчальний рік) / за заг. ред. Ю. М. Косенко. – Маріуполь : МДУ, 2019. – 152 с.

Збірник містить тези доповідей викладачів та слухачів Школи педагогічної майстерності Маріупольського державного університету у 2018–2019 навчальному році, які висвітлюють актуальні проблеми професійної діяльності педагога вищої школи у вимірах професіоналізму і майстерності. Видання є спільним науковим проектом Школи педагогічної майстерності та наукової бібліотеки університету й адресоване викладачам і магістрантам.

**ББК 74.480.42
УДК 378.011.3-057.175**

© Школа педагогічної майстерності викладачів МДУ, 2019
© Батичко Г., Беззубченко О., Вагабова А., Гайдук Н., Задорожна-Княгницька Л., Захарова О., Зіміна М., Іванець Т., Кордубан Т., Косенко Ю., Кудлай В., Манякіна О., Марена Т., Мельник А., Мітюшкіна Х., Ніколенко Т., Піддубний С., Поклад Т., Северінова О., Слющинський Б., Стасенко Є., Стюпін М., Тищенко Л., Хаджинова І., Чебурахіна В., Чишевич О., Шевцова М., Янковський С., Яшкова М., 2019

*Задорожна-Князницька Леніна Вікторівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та освіти МДУ*

Козацька педагогіка: погляд у минуле

Ключові слова: козацька педагогіка, духовність, кодекс лицарської честі, школа джур, січова школа.

Для періоду XIV-XV ст. характерним є значне подолання феодальної роздробленості, а також перебування південно-західних земель України під владою польсько-литовських феодалів. Національне життя і національні традиції українців зазнавали тяжких ударів. Польська шляхта негативно ставилася до всього чужого. Перед українцями постала дилема: або зректися політичного життя, або полонізуватися. Щоб зберегти свою мову, культуру, традиції народів доводилося вести постійну й тривалу боротьбу проти поневолювачів і релігійної агресії Ватикану.

Народ рішуче боровся за свою церкву, за право на свою мову, виявляв постійну волю звільнитися від чужоземного гніту. В цей час оформляється козацтво як могутня військова й політична сила. Селянські повстання, що їх підтримували козаки, були для загарбників страшною пересторогою. Український народ загартовувався у боротьбі за своє національне «Я».

З XIV ст. в житті України з'явилися козаки, які з кожним роком набували все більшого значення. У ті часи, коли Україна знемагала від татарської навали, енергійні, сміливі люди вирушали в степ, «на угоди» – полювати на звірів, займатися рибальством, збиранням меду диких бджіл. Ці люди поволі об'єднувалися у ватаги, групи, які спільно полювали, а в разі потреби нападали на татар, відбираючи у них награвовані багатства. Вони були небезпечним ворогом для татар. На зиму «уходники» поверта-

лися до своїх осель і розпорошувалися серед тих груп людей, з яких вийшли самі.

Походили вони з різних станів: селян, бояр, міщан, з князів-магнатів, яких приваблювала стихія степу з його пригодами. «Уходники» перетворилися на постійних оборонців України. Згодом вони перестають вертатися до своїх осель. У XIV ст. вперше з'являється назва «козак», що у перекладі з половецької мови означає «вартовий», «вояк». У словниках турецької мови «козак» означав «розбійник», «незалежна людина». Так розуміли стан козацтва турки.

У XV ст. термін «козак» почали вживати тільки стосовно українців, а в XVI ст. козаки об'єдналися у військову організацію, яка відіграла важливу роль в обороні України.

Визначним організатором козацтва був Дмитро Вишневецький, який об'єднав розпорошені групи козаків і почав будувати для них твердиню на Дніпровому острові Хортиці. Після його смерті козаки заснували на Дніпрових островах Січ. Козацтво вважало себе самостійною військово-політичною силою і вело незалежну політику, укладало угоди з Москвою, Кримом, Туреччиною, Молдовою. Походи козаків ширили їх славу в Європі. Завдяки ним козаки стали видатним чинником східноєвропейської політики.

Доба козацтва створила багатогранну духовність, ідейно-моральні, емоційно-естетичні основи усієї української національної системи виховання. Ця доба покликала до життя унікальне явище східнослов'янської і світової культури – українську козацьку педагогіку. Це частина народної педагогіки у вершинному її вияві.

Козацька педагогіка своєю основною метою ставила формування козака – лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю й самосвідомістю. Козацьку педагогіку визначали такі провідні ідеї козацького руху, як свобода й незалежність Укра-

їни; непорушність прав людини і народу; суверенність особистості; народовладдя тощо. Козацька педагогіка як могутній пласт національно-культурної спадщини втілює у своїх ідеях, змісті, формах і методах виховання сутність її особливості українського національного характеру.

Українська система виховання досягла в цей час апогею свого розвитку. Під захистом козацтва в Україні існували різні типи навчальних закладів: академії, колеґіуми; братські, дяківські, церковні та монастирські школи; народні професійні школи мистецтв і ремесл (кобзарства, гончарства, бортництва); козацькі й січові школи. Основу вітчизняної системи виховання складали козацькі виховні традиції та ідеї. В освітніх закладах панував волелюбний дух козацтва, чільне місце посідали народна педагогіка, українознавство, впроваджувались у життя народні звичаї, традиції та обряди.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище. Вона мала кілька ступенів:

1. Дошкільне родинне виховання. Воно утверджувало статус батьківської і материнської педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: загартовування своїх дітей, формування у них лицарської честі й гідності, підготовка до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, до вільного життя;
2. Шкільне виховання;
3. Підвищена або вища освіта у вітчизняних колеґіумах, академіях, зарубіжних університетах.

Після закінчення навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психологічне, моральне, естетичне й трудове загартовування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Козацьке родинне виховання базувалося на засобах козацької духовності, на народній педагогіці, національних традиціях, звичаях, обрядах, здобутках християнської мо-

ралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі, Дідуса, Роду й Народу.

Козацька педагогіка самобутньо трактувала статус батька: захисник сім'ї, роду, творець історії, державності, взірець стійкості, мужності, відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу. Позиція батька була покликом століть, голосом совісті предків. Діти виховувались так, що вони в словах і вчинках керувалися порадами батька як символом власної совісті. Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати життєві труднощі, незламність.

Козацька сім'я відзначалась рівноправністю чоловіка й жінки. Чоловік робив поступки дружині у розв'язанні багатьох побутових питань, створював їй психологічний комфорт, що сприятливо впливало на виховання хлопчиків та дівчат. Мати, глибоко усвідомлюючи соціальні проблеми, виховувала у своїх синів мужність, твердість, рішучість, інші вольові якості. Виховуючи їх на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, а й створювала нові пісні, за допомогою яких переливала в душі дітей свої почуття, віру й надію на щасливе життя.

Сімейні виховні традиції продовжували досвідчені козаки у школі джур. Від своїх наставників джури переймали науку жити й перемагати, за їх допомоги оволодівали військовим мистецтвом. Джури жили з козаками у куренях і одночасно вчилися у січових школах. Важливе місце у підготовці козаків займала фізична та психофізична підготовка. Їхні дух й тіло гартувались у ловах, боях, складних життєвих ситуаціях, у змаганнях із стихійними силами природи.

У козаків була спеціальна система психофізичного гарту: сон проти зоряного неба, народна медицина, забави, ігри, різноманітні вправи, їзда верхи, володіння шаблею, списом, стрільба з рушниць, плавання, веслування, керу-

вання човном, переховування під водою, змагання на силу, спритність, прудкість, винахідливість, точність. Існувала й окрема система відбору молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки уважно й прискіпливо перевіряли загартованість та витривалість новобранців на силу, холод, брак їжі. Ставилися вимоги: бути сильною, вольовою, мужньою людиною, присягнути на вірність Україні, сповідувати християнську віру. Славилася мистецтво козаків вести наступальні та оборонні бої, створювати неприступні табори, споруди, мистецьки володіти зброєю.

Козацька педагогіка формувала у молоді якості, що складали кодекс лицарської звитяги: готовність боротися до загибелі за волю, віру й славу України; нехтування небезпекою, коли справа торкається життя побратимства та України; ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від завойовників; героїзм, подвижництво у праці. Водночас козаки були милосердними, чуйно ставилися до літніх людей, ділили з ними радість й горе.

Січові школи були покликані задовольнити культурні, духовні, військово-оборонні потреби козаків. Тут вихованці навчалися читання, письма, хорового співу, музики. Їх привчали до національного способу життя, навчали оборонно-військовій справі. Тут здійснювалося розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне виховання. Учні успішно опановували різні галузі народних знань: медичні, астрономічні, метеорологічні.

Українська держава дбала про високий статус шкіл у тогочасному суспільстві. Діяли проекти розвитку козацьких шкіл України. Підвищувалася відповідальність батьків перед громадою, державою за виховання дітей. Зростав авторитет школи, вчителя. У церковних школах діти оволодівали грамотою, вчили буквар, часослов, псалтир; вчилися церковного співу. Багато дітей здобували грамоту в мандрівних дяків-учителів.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування різних козацьких об'єднань – побратимств, товариств, громад.

Популярним засобом навчання у січових і козацьких школах була «Козацька читанка». Підручник був оздоблений українським орнаментом. У ньому містились матеріали з правознавства, українознавства, історії рідного краю; художні твори, відомості про різні народи і країни світу.

Такі поради не втратили своєї актуальності й в умовах сьогодення. Козацькі традиції та звичаї, творчо застосовані в сучасних умовах, сприятимуть росту молоді України фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям.

Література

1. Андріянова О. Модель виховної системи на засадах козацької педагогіки // Сучасна школа України. 2011. №5. С. 63–70.
2. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти : науково-метод. зб. / укл.: В.Є. Берека, І.К. Гіджеліцький, Н.М. Орловська. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2018. 472 с.
3. Руденко Ю. Губко О. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. Київ : МАУП, 2017. 384 с.

УДК 378.014(477):34

Зіміна Марія Василівна,
начальник навчального відділу МДУ

Нормативно-правове забезпечення якості освітньої діяльності

Ключові слова: *якість вищої освіти, якість освітньої діяльності, моніторинг, рейтинг студентів, якість знань здобувачів вищої освіти, державна атестація, рейтинг науково-педагогічних працівників, освітні програми, навчальні плани.*